

fakultetu – zubni liječnik ili ljekar, a ne doktor stomatologije, na veterinarskom – diplomirani veterinar itd.

Trebalo je, dakle, mjesto navedenog tumačenja, pod t. 3 (ili čak, na prvom mjestu) staviti da je *magistar* – akademski stepen koji se (u našoj zemlji) stiže nakon uspješno završenog trećeg stupnja visoke škole. Moglo bi ostati i sadašnje objašnjenje, ali s dodatkom »ranije« (tj. prije 1963) ili »u nekim zemljama« (i danas) i sl. Uz to bi onda, svakako, trebalo dati i posebno tumačenje same riječi *magistar* u smislu akademskog stepena. Ali, u svakom slučaju, ostaje za diskusiju i stručnu ocjenu samo pisanje skraćenice za riječ *magistar*.

Klaić piše *mr.* (s tačkom).² Bez veze s *ph.* (farmacije) i s velikim početnim slovom. *Mr.* je skraćenica za englesku riječ *mister*.³ Sintagmu *magister farmacije* (s *magister* mj. *magistar*) Vujaklija takode bilježi skraćeno: *mr. ph.* (kao i Klaić).⁴

Zanimljivo je da pravopisni priručnici ovu, inače veoma čestu skraćenicu uopće nisu zabilježili – ne možemo je naći ni u Belića, ni u Boranića, ni u novom velikom Pravopisu (1960). Ostaje nam, dakle, da prema sličnim skraćenicama koje su već usvojene kao pravopisni standard, odredimo kako treba pisati skraćenicu za akademski stepen *magistar*.

Najbolje će, mislim, biti ako za analogiju uzmemo skraćenicu *dr* (kojom se označuje naučni stepen *doktor*). U Pravopisnim pravilima ističe se, naime, da »pojedine skraćenice nastaju sastavljenim pisanjem samo prvog i posljednjeg slova ili prvog slova i kraja riječi». U primjerima daju se skraćenice *dr* (*doktor*), *gda* (*gospođa*), *dua* (*drugarica*) itd. U tu kategoriju možemo uvrstiti i skraćenicu za *magistar*, jer je i ona nastala sastavljenim pisanjem prvog i zadnjeg

slova te riječi. Tako, onda, treba pisati *mr* (bez tačke), a ne *mr.* (s tačkom) ili kako drukčije. Na taj način razlikovaće se *mr* (*magistar*) i *Mr.* (*mister*), naročite u položaju kad se i *mr* piše s velikim početnim slovom (na početku rečenice i sl.).

Milan Šipka

GRAMATIKA ZA STRANCE

Josip Hamm: *Kratka gramatika hrvatskosrpskog jezika za strance*, »Školska knjiga«, Zagreb, 1967.

Kad se pojavi nova gramatika u sredini koja još nema moderne gramatike književnog jezika, vrijedno je tu činjenicu zabilježiti. Pogotovu je vrijedno razgledati gramatiku iz kompetentnog pera dugogodišnjeg zagrebačkog profesora, sada redovitog profesora na znamenitoj katedri za slavistiku u Beču prof. dra Josipa Hamma. Kako nemamo gramatike suvremenoga jezika, nije svim jasno ni što je norma književnoga jezika. Je li to ono što se nalazi u gramatici koju je neko upravno tijelo odobrilo ili ono što se nalazi u gramatici koju je neko stručno tijelo preporučilo? Može li se norma primjenjivati prema obaviještenosti iz svih gramatika? Ova pitanja Hammova gramatika oštro aktualizira.

Gramatika je podijeljena u poglavlja drugačije nego što je obično u gramatikama: tvorba riječi dobila je zapaženije mjesto, odmah iza glasova, i nešto je opsežnija. Uvod počinje iz duboke historije južnoslavenske pismenosti, koju autor izvanredno poznaje i u kojoj se suvereno kreće. Ipak, u gramatici koja ima u uvodu povijest jezika, rado bismo vidjeli nove rezultate rada na povijesti jezika 19. stoljeća koji bacaju mnogo svjetla na rad Šime Starčevića, Adolfa Vebera Tkalčevića, Bogoslava Šuleka i drugih. Osvrt na povijest našega jezika 19. stoljeća inače je neočekivano kratak.

Dva važna pitanja nauke o našem jeziku: prvo, srpska i hrvatska varijanta i njihovo definiranje i drugo, urbanizacija hrvatskosrpskog jezika oko kulturnih centara, nisu u ovoj gramatici ni međusobno jednako tretirana niti su autora dovela do jednakih kon-

² *Veliki rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1966, str. 833a – u odrednici *mr. ph.* – i pod natuknicom *magistar*, na str. 757b.

³ N. d., str. 833a.

⁴ V. *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd, 1954, str. 531b.

⁵ V. *Pravopis hs. književnog jezika*, 1960, str. 128 (t. 146d).

sekvencija. Varijante ne definira, i pomoću starijih (filoloških) pojmova dvojnostima nalazi uglavnom dijakrone razloge. To je autora dovelo do nekih nepreciznih tvrdnja (npr. da je *Mijo* »istočno«, a *Miho* »zapadno«, dok je i *Mijo* isto tako i zapadno). Naprotiv, najnovije teze nauke o našem jeziku, koje traže u njemu urbane elemente, dovele su autora do nekih smjelih i, vjerojatno ne samo po autorovu mišljenju, neodgovornih rješenja.

Očito je da je gramatika pisana za lingvistički obrazovanje strance: u tekstu i bilješkama ima dosta usporedbi s indoevropskim i posebno sa drugim slavenskim jezicima, a terminologija traži solidniju lingvističku obaviještenost. Ova je knjiga preteška za onoga tko želi iz nje učiti hrvatskosrpski jezik kao početnik u našem jeziku ili početnik u lingvistici i slavistici. A gramatike našega jezika za strance upravo takvi, nama tako dobrodošli potrošači najviše trebaju!

U fonetici autor je spretno spojio promjene koje se zbivaju po zvučnosti, kao i unutar opozicija po palatalnosti i labijalnosti, koje se obično nazivaju opozicijama po mjestu tvorbe i po mjestu izgovora. Mislim da je postupio pedagoški ispravno što je problematiku sveo na probleme i rezultate promjena u pismu, a ne u izgovoru, što bi opseg razmatranja proširilo, a praktički ne bi mnogo značilo (zvučnost na kraju riječi). Dobro je što je autor dao težište na ta pitanja i tako izbjegao zamorna poučavanja o fonološkim opozicijama male semantičke nosivosti (npr. glasova *č* i *ć* i akcenatskim kao *grād-grād*) koja slične gramatike obično ne uspijevaju izbjeći, a koja su za stranca gotovo beznadna. Zacijelo je ovdje autor poslušao svoje veliko pedagoško iskustvo. Ipak, s obzirom na proklamirana načela o urbaniziranom jeziku, kojima autor daje bezrezervnu suglasnost (str. 34), ne možemo se oteći dojmu da takva gramatika previše eksplicira na folklornom i tradicionalnom materijalu. Kad se govori o asimilacijama koje dva suglasnika izjednačuju i sažimaju istoznačne elemente, jasno je da će od *Peć* biti *pečki*, ali bi suvremena gramatika pomogla ako bi rekla da prema tome od *plemić* treba da bude *plemički*, a ne *plemički*, pa isto tako ne ni *predgrački*, pa da bi od *Lódž* ima-

lo biti *ločki*, pogotovu što u najnovijim, vrlo poznatim djelima nekih vodećih književnika nalazimo da se ova promjena ne vrši redovno.

U ovom poglavlju autor glasove našega jezika široko uspoređuje sa glasovima drugih jezika, čini se u prvom redu s glasovima jezika kojima se služe oni kojima je namijenio svoju gramatiku. Ali kako nije imao mnogo prostora (gramatika ima 122 strane), lako je sada izraziti želju da bi se u eventualnom drugom izdanju nešto i dopunilo. Tako bismo hrvatskosrpsko književno *l* mogli usoprediti s bugarskim, koje se artikulira širim i povučenijim dodirima od našega srednjeg *l* i po akustičkom dojmu je dublje. Tome bliska artikulacija zastupljena je i u nekim našim govorima, a kod nas još nikako nije dovoljno istaknuta razlika između što-kavske dijalekatske i književne artikulacije.

Pri prelaženju *l* u *o* autor daje praktičnu pouku o nepravilnom analoškom prenošenju iz kosih padeža u nominativ (*nosioć* umjesto *nosilac*), što će stranac rijetko čuti a još rjeđe vidjeti napisano. Umjesto pojedinačnih primjera, koji se nalaze u gramatikama i pravopisu, uglavnom bez informacija o upotrebnosti (semantičkoj i afektivnoj) vrijednosti, mislim da bi korisnije bilo dati sažeta pravila, koja se drugdje ne nalaze. Gramatici koja je upravljena suvremenom urbaniziranom jeziku ništa ne stoji na putu da ovdje (gdje su razlike između nešto-kavskih dijalekata, književnog jezika i dubrovačke književnosti znatne) uzme kao standard omeđenost ove glasovne promjene, za pedagoške potrebe, možda ovako: u glagolskim nastavcima se provodi (*gledal* > *gledao*), pridjevi imaju dublete (*topal: topao, selski: seoski*), strane imenice i deminutivi ne provode (*general. svjetalce, krilce*). Upravo u tom smislu autor je postupio u razmatranju prijevoda i prijevoja. Uza svu širinu i dubinu pristupa, dopunio je ono što se inače daje kad se govori o preglashenom *e* koje se u nekim kategorijama morfologiziralo, a što ne vrijedi za strana imena (*Sermageor*). To je praktičnije i jasnije izneseno nego drugdje, možda i zbog nejasnoća koje kod nas vladaju o tome što je gramatika, a što pravopis.

Akcentu je autor posvetio mnogo pažnje i spretno je sazeo pojave prototonije, iz kojih proizlaze pravila za naš akcent. Odmah se može uočiti razlika prema drugim gramatikama: dvosložno *ije* ima sada dugu uzlaznu intonaciju, jer »danas je tu svagdje u gradovima *e dugo*« (strana 31 ne *rijeka*, *mlijeko*, nego *rijéka*, *mlijéko*). Taj je akcent potpuno opravdan kao priznanje činjeničnog stanja u urbanom izgovoru, ali je sve oko njega manje jednostavno nego što se čini. U tekstu (str. 55) akcentuira neodređeno *lijépo*, a određeno *lijepo* (a ne **lijépo*), što nije dosljedno. Kad bi se provela dosljednost, vodilo bi to razvoju u koji autor nije ulazio *bijéla* > *bijela* > *bjéla*, dakle do jednosložene zamjene dugog jata. Ali i ovako se ovo što je učinio prof. Hamm na neki način dopunjuje s onim što je već prije učinjeno u tečaju hrvatskosrpskog jezika po globalno-strukturalnoj audio-vizualnoj metodi. O ovome osjetljivom pitanju, kao i o ovome koraku moguća su različita mišljenja, ona su dapače sigurna ako postoji dilema: vukovska tradicija ili urbani jezik. Gledanja na refleks jata bila su kod nas uvijek u biti dijalekto-loška. (Tako nije dolazilo u obzir normiranje jednosložnog refleksa jata, koji bi se analizom reprezentativnoga prosjeka hrvatske poezije 19. i 20. stoljeća, mogao dokazati.) Bez obzira na sva pitanja oko puta kojim se dolazi do norme, pristup prof. Hamma ovom problemu nije dijalektološki.

O akcentu bi se moglo govoriti mnogo više. Pregled akcenatskih opozicija možda je najdjelotvorniji, iako ne najlakši put za ovladavanje našim akcentom. S obzirom na mali opseg knjige i njenu specijalnu namjenu, ne može se tražiti da ona riješi pitanja koja nisu riješile ni druge gramatike. Prelaženje akcenta na proklitiku, koje neki drže najjasnijim pitanjem naših gramatika, opaskom da se »sve manje provodi u gradovima« nije postalo jasnije, ali je stranom čitaocu postalo barem lakše.

Autor je i inače u tekstu akcentuirao primjere, što je vrlo korisno, i čitaocu olakšava napor i štedi vrijeme. Iako se sa mnogim akcentima nećemo složiti, više se ne može učiniti, pogotovu kad znamo da se pi-

tanje normiranja naše akcentuacije može smatrati otvorenim.

U tvorbi riječi autor je obradio vrste riječi. Kad bi se npr. o pridjevima govorilo kao o dijelovima sintagmi, pokazalo bi se da ovamo dolazi određeni oblik (npr. *Nagrada za zlatni mikrofon*), i već time mnogo češće nego neodređeni, dakle i određena deklinacija, a to je za stranca važno. Opet isti prigovor u vezi s materijalom na kojem se objašnjava: atribut u kraćem obliku u učenuju suvremenoga jezika nepotrebno komplicira stvari (*Dobar sluga loša gospodara*), a orijentalne asocijacije kao *Bolji je dobar glas nego zlatan pas* nama govore sve manje, a strancu ništa. Nije rečeno kojim je strancima gramatika namijenjena. S obzirom na broj slavističkih katedri i broj slavista, ne mogu se nikako mimoći oni sa njemačkog jezičnog područja, s kojima autor i sam radi. Osim nabiranja sufiksa (opet na tradicionalnom materijalu), vjerujem da bi se ti stranci lakše uputili u našu tvorbu ako bi se usporedila tvorba naših riječi i konstrukcija prema njemačkim tvorbama sa *ur-*, *un-*, *-los*, *-voll*, *halb-* itd.

Stranci u učenju našega jezika teško savladaju glagolski aspekt. Svjestan toga, autor mu je posvetio relativno mnogo prostora, sedam strana. Teško će se strani čitalac igdje moći na ljepši način uputiti u ovu tešku problematiku, iznesenu pregledno i sažeto. Nema sumnje da će onaj tko savlada ovo poglavlje razumjeti i najosjetljivije nijanse glagolskog aspekta, koje, prirodno, ovdje nisu sve mogle naći mjesta.

U sintaksi je autor posebnu važnost dao redu riječi i kongruenciji, dok je upotrebu padeža i glagolskih oblika dao kraće. Cijela sintaksa tako je izišla kraća nego što bi se moglo očekivati, ali čitalac je uveden u problematiku koja će mu postati bliža daljnim studijem ili za pomoć nastavnika.

Ova se gramatika vjerojatno može gledati iz dva ugla: ili kao usamljeno odstupanje od nekih norma ili kao nedovoljno konsekventno provođenje vlastitih načela. Posljednja će se sumnja javiti već stoga što je prof. Hamm autor od kojega se očekuje više nego što pojedini obziri dopuštaju. Bez obzira na to.

nenia sumnje da u ovoj gramatici ima niz značajkih sinteza koje neke u našim gramatikama kronično nepregledne teme slavistički i serbokroatistički obrazovanijem čitaocu čine znatno razumljivijima. Vrijednost ovog poštovnog rada neće biti umanjena ako kažemo da bi gramatika bila više prilagođena potrebama nastave suvremenoga hrvatskosrpskog jezika da je urednik pozvao među recenzente i nekoga stručnjaka svakodnevno vezanog za te probleme. (U tekstu ima i korektorskih omaški, što se je moglo lako izbjeći.) Ipak, uza sve naše želje, koje bi bile manje brojne da nam je gramatika

došla od manje ugledna i nezavisna pera, na slavističkim katedrama ona će biti željno dočekana, gdje će ispuniti neugodnu prazninu i zamijeniti mnoge nedovoljne priručnike, često »u sto lekcija«.

Bilo bi dobro da se čuje više mišljenja. Tada će se sigurno pokazati da ova knjiga izaziva dosta plodnih nesporazuma, od kojih će biti prvi u kojoj su mjeri u našim prilikama gramatike pisane za strance normativne, a neće biti posljednji ni oko pitanja je li to u nekim rješenjima naša prva gramatika urbanoga jezika.

Vladimir Anić

V I J E S T I

DESETI MEĐUNARODNI LINGVISTIČKI KONGRES

Susjedna Rumunjska bila je domaćinom najvećeg skupa jezikoslovaca: od 28. kolovoza do 2. rujna u Bukureštu je održan međunarodni lingvistički kongres, deseti po redu od 1928. godine. Organiziralo ga je Rumunjsko lingvističko društvo skupa s vladom SR Rumunjske i Međunarodni lingvistički komitet. Pripreme su trajale dugo vremena, duže od godinu dana, provođene su s puno smisla za red i tačnost, za potankosti, vrlo solidno; uloženo je dosta truda, napora, dovitljivosti i – novaca. Mora se istaći da je tehnička strana (glavni domaćinov posao!) bila besprijekorna i stoga je sve teklo u najboljem redu. Ozbiljnijih zamjeraka ovome ne može biti. Dapače, njihov primjer može služiti za uzor svakomu budućem organiziranju ovakvih sastanaka. Na poziv Međunarodnoga jezikoslovnog udruženja odazvalo se preko 1600 jezikoslovaca gotovo iz svih država na svijetu. Među njima je bilo više velikih imena suvremene lingvističke nauke, kao što je npr. Roman Jakobson, Giacomo Devoto, Thomas Seobek, Alexandru Rosetti, Ilse Lehiste, Carlo Tagliavini, Bohuslav Havranek, Vladimir Georgiev, Bertil Marlberg, Maso Onishi, Olga Ahmanova, Vladimir Zveginčev i dr.

Naučne sjednice i sav ostali rad vezan uz Kongres tekli su u prostorijama Bukureštanskog sveučilišta, tačnije, u Pravnome i Filozofskom fakultetu.

Dakako, radilo se u sekcijama. To su ove:

1. Teorija jezika
2. Sociolingvistika
3. Zemljopisna lingvistika
4. Povijest lingvistike
5. Semantika
6. Sintaksa
7. Poetika
8. Razvoj dječjeg govora
9. Psiholingvistika
10. Stilistika
11. Tipologija jezika
12. Patologija govora
13. Raznolika (varia).

Zbog obilja referata, njih preko 700, po koja bi sekcija katkada bila razdijeljena u dva ili tri dijela, koji bi istovremeno zasjedali u posebnim prostorijama, te je praktično broj stvarnih sekcija dosegao i do dvadeset. Plenarnih sjednica bilo je samo nekoliko i na njima su predavali istaknuti jezikoslovci (Devoto, Jakobson, Marlberg, Ahmanova). Tada je najveća dvorana, zapravo sveučilišna vijećnica, bila premalena da bi mogla primiti sve one što su željeli čuti njihovu riječ.

Službeni jezici bijahu engleski, francuski, njemački, ruski, španjolski i talijanski. Svako je mogao govoriti na bilo kojem od njih ne držeći se obaveze govoriti jezikom svoga sugovornika. Tako se redovno degađalo da da bi se u raspravljanju o sadržaju nekog referata čulo skoro svih šest jezika. Ipak se većina ljudi služila francuskim jezikom, kao po nekom nepisanom pravilu.